

Anadolu Orkidesi

Anadolu orkidesine damartartık, dildamak, diliçlık, diliçlank, tesbih salebi, yayla salebi, Anadolu salep otu da denir.

Orkideler Orchidaceae ailesinin üyeleridir. Ülkemizde yaklaşık 100 türü vardır. Bunlardan 40 kadarı da endemiktir, yani yalnızca ülkemizde yaşar. Anadolu orkidesi de (*Orchis anatolica*) ülkemizde yaşayan orkidelerden biri. Her ne kadar adını Anadolu'dan alsada Anadolu dışında da yaşadığında endemik değil. Ancak yenilebilir olması, gıda ve ilaç endüstrisinde hammadde olarak kullanılması, süs bitkisi özelliği göstermesi yüzünden, önemli bir bitki türü. 30 cm kadar boylanabilen Anadolu orkidesinin yaşam alanları ışık alabilen gölgeli yerler, çalılıklar, çam ormanları gibi yerlerdir. En çok bulunduğu yerlerse Antalya, Muğla, Aydın, Ankara, Mersin, Mardin, Bursa ve Kastamonu'dur.

Anadolu orkidelerinin soyu, diğer orkideler gibi, tehlike altındadır. Bunun en büyük nedeni salep tozu elde etmek için doğadan aşırı miktarda toplanmalarıdır. Salep, orkidelerin yumru köklerinden elde edilir. Her orkide yılda bir tane yavru yumru meydana getirir ve yeni yumru geliştikçe eskisi yok olur. Orkide yumrularının bir tanesi 1,6 gram gelir (Kahramanmaraş'ta yapılan bir çalışmaya göre). 1 ton salep tozu elde etmek için 625.000 orkideye ihtiyaç vardır. Sadece ülkemizde her yıl milyonlarca orkide toplandığı göz önüne alınırsa, bu orkidelerin soylarının bir süre sonra tükenmesi de kaçınılmazdır. Orkidelerin gelişme süreci (2-16 yıl) çok uzun olduğu için kültüre alma çalışmaları da yeterince verimli değildir. Kültüre alma çalışmalarından yüksek verim alınmaya başlandığında doğada yaşayan orkideler kurtulacaktır.

Fotoğraflar: Doç. Dr. Kazım Çapacı

Kaynak

Gönülşen, N. ve ark., Ege ve Doğu Akdeniz Bölgelerinde Doğal Yayılış Gösteren Orchidaceae Familyasına Ait Bazı Türlerin in vitro ve in vivo Koşullarda Üretimleri Üzerine Araştırmalar, TÜBİTAK projesi (TBGAG-52), 1997.

Dünyada sadece Harran antik kent harabeleri çevresinde yaşıyor

Harran Kertenkelesi

Anadolu, tarih boyunca sayısız canlı grubuna ev sahipliği yapmış, yapmaya da devam ediyor. Bu canlı gruplarından biri sürüngenler. Anadolu sürüngenler için çok uygun yaşam alanlarına sahip. Birçok sürüngen kendilerine uygun yerlerde barınıyor, besleniyor ve üretiliyor. Bu sürüngen türlerinden biri de 2005 yılında bilim dünyasında duyurulan Harran kertenkelesi (*Acanthodactylus harranensis*).

Harran kertenkeleleri sadece Harran'da (Şanlıurfa), Harran antik kent harabeleri civarında yayılış gösteriyor. Bilinen yayılış alanı 3,6 km². Bu kadar dar bir alandaki toplam birey sayısının 1000'den daha az olduğu tahmin ediliyor. Dar bir alanda yayılış gösterdiklerinden soyları kritik derecede tehlike altında. Arkeolojik önemi olan bir yerde yaşamaları, bu alanda arkeolojik kazıların devam etmesi ve bölgenin yoğun turizm baskısı altında olması soylarını tehdit eden en büyük etken sayılıyor. Tarımsal faaliyetler, hayvancılık ve aşırı otlatma, insanlar tarafından rahatsız edilme diğer tehditler arasında.

Harran kertenkelesi bilim dünyasına yeni bir tür olarak 2005 yılında Prof. Dr. İbrahim Baran ve arkadaşları tarafından duyuruldu. Vücut uzunluğu 25 cm civarında olan bu kertenkele tombul ve iri yapılı olarak tanımlanıyor. Bitki örtüsünün seyrek olduğu yerlerde, bozkırlarda, yarı çölsü alanlarda bulunan Harran kertenkelesi çok hızlı hareket eder, böceklerle ve böcekler larvalarıyla beslenir.

Fotoğraflar: Prof. Dr. Bayram Göçmen

Kaynaklar

Baran, İ., Kumlutaş, Y., Benedetto Lanza, B., Sindaco, R., Ilgaz, C., Avcı, A. ve Crucitti, P., "Acanthodactylus harranensis, a new species of lizard from southeastern Turkey (Reptilia: Sauria: Lacertidae)", Bollettino del museo regionale di Scienze Naturali di Torino, Cilt 23, Sayı 1, s. 323-341, 2005.

Yok Olma Tehdidi Altındaki Bir Ekosistem

Kıyı Kumulları

Kumullar uçucu ve gevşek yapıdaki kum tanelerinden oluşan, biçimleri devamlı değişen kum tepeleridir. Kıyılarda oluşabildikleri gibi karaların iç kısımlarında da (örneğin çöllerde) oluşabilirler. Kıyı kumulları deniz ve göl kıyılarında oluşur. Çok değişken ve hareketli oluşumlardır. Su ile kara ekosistemi arasında geçiş sağlayan ve çok hassas oldukları kabul edilen ekosistemlerdir. Kumullar kıyılarda bariyer görevi yapar. Deniz suyunun karaların iç kısımlarına geçmesini önledikleri gibi filtre edilmesini de sağlarlar. Böylece kıyı kesimlerinde tarım yapılabilir. Bunun yanı sıra kumul ekosisteminde kumula özgü çok sayıda bitki ve hayvan türü de yaşar. Kum zambakları, Halep çamı, soyları tehlikedeki deniz kaplumbağaları ve çok sayıdaki su kuşları gibi.

Ancak kumullarda yol ve bina yapımı, aşırı otlatma, yangın, kumlu toprakların tarıma açılması gibi etkenler, yani insan müdahalesi çok fazladır. Buna bir de yasak olmasına rağmen inşaatlar için kum çekilmesi de eklenince kumulların doğal yapısı gittikçe bozulmaktadır. Her şeyden önce bu durumdan kumul ekosisteminde yaşayan türler olumsuz olarak etkilenecektir. Kumulun yapısının bozulmasıyla birlikte kıyı alanlarında yeraltı suyu dengesi de değişir ve tatlı su olan yerlerde tuzlu su görülmeye başlar. Bu durum kıyılarda kullanılan içme suyunun kalitesini, tarım alanlarını, lagün balıkçılığını ve turizmi olumsuz yönde etkiler. Ayrıca zaman zaman oluşan deniz taşkınları da bir diğer olumsuz etkidir.

Yer: Patara
Fotoğraflar: Turgut Tarhan

Kaynaklar
Uslu, T., Ozaner, S., Bal, Y., Ceyhan Deltası (Adana) Kıyı Kumulları Jeomorfolojisi ve Bitki Örtüsü, TÜBİTAK DEBAG-106 nolu proje, 1995.
Yılmaz, T., Berberoğlu, S., Çakan, H., Alphan, H., İzçankurtaran, Y., Kazanlı Kıyı Kumullarında Koruma Öncelikli Alan Kullanım Planlaması ve Eğitim Programı Uygulaması, TÜBİTAK ÇAYDAG-101Y138 nolu proje, 2006

Ceylan

Bir Zamanlar Anadolu'da

Anadolu'da yaşayan büyük memelilerin soylarını tehdit eden ve soylarının tükenmesine yol açan en büyük etkenlerden biri avcılık. Avcılığa, yaşam alanı daralmasını ve bunu izleyen beslenme, barınma ve üreme alanlarının da azalmasını eklemek mümkün. Antropolojik buluntular avcılığın Anadolu'da binlerce yıldır var olduğunu gösteriyor. Örneğin, günümüzden 13 bin yıl önceye, Paleolitik döneme ait (Yontma Taş Çağı) Camuşlu kaya resimlerinde (Kağızman, Kars) geyik, dağ keçisi gibi hayvan figürleri var. Bu durum bu hayvanların binlerce yıldır avlandığının göstergesi. Bu kadar uzun zamandır avlanan türlerin bazılarının soyu tükendi, kalanlar da koruma alanlarında yaşamlarını devam ettirmeye çalışıyor. Bu türlerden biri de Gazella dorcas olarak bilinen ceylan.

Günümüzde Anadolu'da Gazella gazella ve Gazella subgutturosa olma üzere iki ceylan türü var. Bir zamanlar Anadolu'da yaşadığı düşünülen ceylansa Gazella dorcas. Dorcas ceylanı olarak da bilinen bu ceylan türünün Anadolu'da yaşayıp yaşamadığına ilişkin bilimsel veriler biraz tartışmalı. Bazı araştırmacılar Gazella dorcas'ın Anadolu'da yaşamadığını, Lübnan'dan daha kuzeye çıkmadığını ve Anadolu'da kaydı verilen türün Gazella dorcas yerine Gazella gazella olması gerektiğini belirtiyor. Ancak bazı araştırmacılar da bu bilgilerin eksik olduğunu ve 1980'li ve 1900'lü yıllarda Anadolu'da yapılan araştırmalara göre Gazella dorcas'ın bir zamanlar Anadolu'da yaşadığını ve kaydının Afyon, Adana ve Hatay'dan verildiğinin kabul edilmesi gerektiğini belirtiyor.

Bozkır, çöl gibi alanlardan yaşayan ceylanlar toprak renginde olur. Gözlerinin üzerinde sürme de denen siyah bir bant vardır. Boynuzları üst üste oturmuş halkalardan oluşmuştur. Günümüzde Orta ve Kuzey Afrika'da yaşıyorlar.

Çizim : Ayşe İnan Alican

Kaynaklar
Demirsoy, A., Türkiye Omurgalıları, Memeliler, Çevre Bakanlığı, 1996.
<http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/8969/0>

